

Turun kaupungin lausunto Varsinais-Suomen hyvinvointialueen lausuntopyyntöön kunnille hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (hyte) yhdyspintakuvauksista

Varsinais-Suomen hyvinvointialue (Varha) on pyytänyt kunnilta lausuntoja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (hyte) yhdyspintakuvauksista, jotka Varha on valmistellut yhteistyössä alueen kuntien kanssa.

Kuvaukset on laadittu neljästä kokonaisuudesta:

1. Terveellisten elintapojen edistäminen
2. Ehkäisevä päihdetyö
3. Väkivallan ehkäisy
4. Mielen hyvinvoinnin edistäminen ja ehkäisevä mielenterveystyö

Turun kaupunki on lähettänyt Varhalle kommenttinsa yhdyspintakuvausten ensimmäisiin versioihin 26.4.2024. Kuntien lausuntojen pohjalta laaditut päivitetty versiot kuvauksista käsiteltiin työapajassa alueen kuntien hyte-koordinaattoreiden kanssa. Yhdyspintakuvauksia on lisäksi käsitelty kuntaneuvotteluissa sekä poliittisissa kuntaneuvotteluissa. Yhdyspintakuvausten viimeistellyt versiot on lähetetty kunnille lausuttavaksi 30.9.2024 mennessä.

Hyvinvointialueiden yhtiö Hyvil Oy sekä Kuntaliitto ovat olleet yhteydessä Varhaan kuvausmateriaalien osalta ja ovat hyödyntämässä Varsinais-Suomessa tehtyä työtä kansallisesti osana omia ohjeitaan työnjaon ja yhdyspintojen selkiyttämiseksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävissä.

Turun kaupungin yleiset kommentit yhdyspintakuvauksiin:

Varhan ja kuntien yhteistyönä laatimat yhdyspintakuvaukset ovat laajoja ja kehittämiskierrosten jälkeen eri näkökulmat ja toiminnot on saatu kuvattua niihin melko kattavasti. Turun yksittäiset täydentävät muutosehdotukset on kuvattu tämän lausunnon liitteenä oleviin teemoittaisiin yhdyspintakuvauksiin vihreällä värillä.

Yhdyspintakuvauksissa ja ylipäätään yhdyspintatyössä tulisi kuitenkin kiinnittää entistä enemmän huomiota yhdyspintatyön johtamiseen ja roolituksiin. Yksittäiset konkreettiset esimerkit ovat silmiä avaavia, mutta vaihtuvat ajassa. Huomio tulee suunnata kunkin organisaation lakisäätteisiin tehtäviin, jotka muodostavat rungon myös yhdyspintatyölle. Myös roolitukset tulee tehdä tämän mukaisesti ja huomioiden taloudelliset realiteetit. Toimien vaikuttavuutta tulee seurata systemaattisesti ja asettaen yhteisen tietopohjan ja mittarit.

Turun tarpeet ovat osin erilaiset kuin muualla Varhan alueella ja tämä on huomioitava yhdyspintatyössä.

1.Terveellisten elintapojen edistäminen

Elintapaohjauksella on kansallinen ministeriön ohjeistus ja tarkistuslista yhdyspinnan vastuun- ja tehtävänjaon sekä saumattomien palveluketjujen rakentamiseksi ja toteuttamiseksi. Terveellisten elintapojen edistämiseksi tarvitaan osaamista ja perehtyneisyyttä niin hyvinvointialueilla kuin kunnissa.

Liikkumattomien kohderyhmä kaikissa ikäryhmissä on iso, mutta ilman erillistä puheeksiottoa, erillispalveluita ja ohjausta hyvinvointialueella kohderyhmä ei hakeudu palveluiden pariin. Liikkumattomuuden haasteisiin vastaaminen tarjoaa mahdollisuuden painopisteen siirtämisen korjaavista palveluista resursseja säästävään ennaltaehkäisevään toimintaan.

Yhteisten palvelupolkujen, esimerkiksi aikuisten elintapaohjauksen ja ikääntyneiden voima- ja tasapainoharjoittelun rakentamisessa, keskeisiä ovat toimivat yhdyspintaverkostot, joissa voidaan yhdessä kehittää palvelupolkuja, mittareita sekä arvioida toimien tuloksellisuutta ja vaikutuksia. Myös TE-uudistuksen myötä mahdollistuva työikäisten työkykyä edistävien ja ylläpitävien palveluiden kehittäminen yhdessä tarjoaa valtavan potentiaalin ennaltaehkäisevään työhön.

Kansallista Move-indikaattoria ja sen tarjoamaa tietoa tulisi hyödyntää laajemmin nuorten elintapaohjauksessa ja palveluihin ohjaamisessa. Tavoitteena on, että heikkoihin Move-tuloksiin perustuen terveys-tarkastuksissa annettaisiin lapselle/vanhemmille liikuntaan liittyvää neuvontaa ja ohjausta. Tämä ei tällä

hetkellä toteudu toivotulla tavalla: osa terveystarkastuksista toteutetaan ennen Move-mittauksia tai tuloksia ei oteta puheeksi terveystarkastuksissa.

Yhteistyön kehittämiseksi tulisi asettaa yhteiset tavoitteet, joihin sekä kaupunki että hyvinvointialue voivat sitoutua, ja nimetä vastuu-/avainhenkilöt, jotka edistävät yhteisiä tavoitteita molemmissa organisaatioissa. Liikunnan puheeksiotto, motorisiin taitoihin liittyviin havaintoihin reagoiminen sekä Move-mittareiden hyödyntäminen lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena tulisivat olla vakiintuneena käytänteinä terveystarkastuksia. Tavoitteena on, että jokainen kouluterveydenhoitaja ja neuvolan työntekijä tunnistaisi lapset/nuoret/perheet, joilla on haastetta teemaan liittyen sekä ja olisi tietoinen kaupungin tarjoamista palveluista ja työkaluista mm. liikkumisen puheeksiottamisen tueksi.

Kulttuurihyvinvoinnin teemassa hyvinvointialueen ja Turun kaupungin yhdessä kehittämä Kulttuurin kutsuvieras -toimintamallin pilotointi syksyllä 2023 toteutui hyvin. Pilotin kohderyhmänä olivat neuvolan perheohjauksen asiakasperheet, joissa oli 0–6-vuotiaita lapsia. Toiminnan tavoitteena on tukea vanhemmuutta ja tuoda arkeen iloa ja uusia kokemuksia kulttuurin keinoin. Toiminta sisältää asiakasohjauksen lisäksi perheiden saattamisen kulttuuripalvelujen pariin. Kulttuurin kutsuvieras -toimintamalli on tarkoitus vakiinnuttaa pysyväksi toimintamalliksi syksystä 2024 alkaen.

Suosituksessa ikääntyneiden kulttuuripalveluiden Suomen malliksi on hahmoteltu työnjakoa, joka esittää tehtävät sekä vastuut kunnille, hyvinvointialueille ja yhdyspinnan yhteistyölle. Yhdyspinnan muodostavat kunnat, hyvinvointialueet ja taiteen ammattilaiset. Yhdyspinnalla toimii myös järjestöjä, joilla on roolinsa kulttuuristen oikeuksien sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä ja palveluiden tuottamisessa. Varsinais-Suomen hyvinvointialueen kulttuurihyvinvoinnin yhdyspintatyöryhmän työtä tulee jatkaa, jotta yhteistyössä voidaan edistää jokaisen ihmisen kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Rakenteiden ylläpysymiseksi ja kehittämiseksi tarvitaan myös yhdyspintasopimukset.

Yhteistyötä olisi mahdollisuus laajentaa myös muissa elintapojen peruselementeissä kuten uni ja ravitsemus, osana kuntien ja Varhan muita toimintoja.

2.Ehkäisevä päihdetyö

Yhdyspintakuvauksessa on hyvin avattu kunnan ja hyvinvointialueen roolitusta.

Pidämme hyvänä sitä, että vanhemmuuden tuki on kirjattu yhdeksi keskeisistä päihteiden käytöltä suojaavista tekijöistä. Vanhemmuuden tuen vahvistamisen tarve on noussut keskusteluun vahvasti myös kentältä ja toivomme kunnassa voivamme jatkossa panostaa siihen yhä vahvemmin. Kannatettavaa on myös se, että kolmannen sektorin kanssa tehtävä yhteistyö on kirjattu nyt omana kohtanaan ja siitä vastuun kantavat sekä kunta että hyvinvointialue. Järjestöyhteistyö on Turun kannalta olennaista ehkäisevän päihdetyön ja yhdyspinnan toteutumiseksi. Esimerkiksi kuvauksessa suojaaviin tekijöihin kunnan vastuiksi kirjatut kohtaamispaikat ja vertaisryhmät ovat järjestöjen tuottamia palveluita. Sekä kunnan että hyvinvointialueen olisi hyvä yhteistyössä varmistaa, että tuetaan järjestöjen mahdollisuuksia tuottaa kyseisiä palveluita jatkossakin.

Ehkäisevän päihdetyön toimenpiteet painottuvat vahvasti lapsiin ja nuoriin, mikä sinänsä on toki tärkeää. Hyvinvointialueen laajuisia yhteisiä ehkäisevän päihdetyön kampanjoita, tapahtumia tai menetelmiä suunniteltaessa on huomioitava eri kuntien erilaiset tarpeet. Esimerkiksi Turussa 65+ vuotiaiden päihteiden käyttö on kasvanut huomattavasti enemmän kansallisiin tuloksiin verrattuna ja olisikin tärkeää, että ehkäisevää päihdetyötä tehtäisiin kaikki ikä- ja asukasryhmät huomioiden.

Kunnan lakisääteiset vastuut on selkeästi määritelty laissa ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015). On hyvä, että ehkäisevän päihdetyön toteuttamisessa on maakunnalliset rakenteet, mutta roolituksen tulee lähteä lakisääteisistä tehtävistä. Varhan kuntayhdyspintaverkoston toiminta on vielä melko aluillaan ja kuntien yhdyshenkilöiksi on nimetty hyvin erilaisissa rooleissa työskenteleviä henkilöitä. Kyseinen verkosto ei pysty päätöksiä tekemään, joten olisi hyvä, että yhdyshenkilöverkoston tilaisuuksissa esittelyn lisäksi, asiat tuotaisiin sellaisiin foorumeihin, joissa päätöksiä voidaan tehdä.

On hienoa, että Varha koordinoi päihdekasvatuksen teemoja työstävää ”Vape työnyrkkiä” ja olisi varmasti hyvä pohtia olisiko muillekin ikäryhmille suunnatulle ehkäisevälle päihdetyölle hyvä koota vastaavat työryhmät.

3.Väkivallan ehkäisy

Turun näkökulmasta on hyvä, että kuvaukseen on kirjattu väkivallan eri muotojen tunnistamisen, puheeksi oton ja palveluohjauksen tärkeys kaikissa ikäryhmissä. Väkivallattoman vanhemmuuden maininta kuvaksessa on tärkeää, sillä vanhempaan kohdistunut väkivalta on aina väkivaltaa myös lasta kohtaan.

Väkivaltaan liittyvät ilmiöt ovat erilaisia eri alueilla ja kuntalaisten ja kuntien erilaiset tarpeet tuleekin huomioida toimenpiteiden suunnittelussa. Hyvinvointialueen ja kuntien yhteistyötä ja yhteisiä toimenpiteitä suunniteltaessa on huomioitava myös se, että eri kuntien välillä väkivaltateemaan sidotut resurssit vaihtelevat paljon ja monista kunnista varsinainen vastuhenkilö puuttuu.

Hyvinvointialueen tulisi kuulla kuntia ja ottaa ne mukaan suunnittelutyöhön, jotta erilaiset tarpeet ja resurssit voidaan huomioida. Tämä edesauttaa kuntien sitoutumista yhdyspintatyöhön. Esimerkiksi Varhan väkivaltatyön verkostossa suunnitellaan toimenpiteitä kuntiin, mutta työryhmässä ei kuitenkaan ole edustajia kunnilta. Sujuvamman yhteistyön mahdollistamiseksi kunnille tulee myös antaa mahdollisuus vaikuttaa.

Yhteistyötä tulisi tehdä enemmän kaikilla tasoilla erityisesti ennaltaehkäisyn yhdyspinnalla. Kuntien ja Varhan osalta tulisi varmistaa varhaisen puuttumisen tasot jokaisessa kunnassa ja eri toimintaympäristöissä niin palveluiden piirissä kuin vapaa-ajalla. Osaamisen taso ja professioiden tulokulmat tuli huomioida ja suunnitella toimenpiteet ja esimerkiksi koulutukset yhdessä. On tarpeen varmistaa käsitteiden yhteinen ymmärrys ja huomioida tämä esimerkiksi koulutusten kohdentamisessa (kohdennettu vs. kaikille yhteinen).

Opiskeluhoolto on lasten ja nuorten osalta keskeinen moniammatillinen toimija kaikissa kunnissa lakisääteisesti ja sen merkitys tulisi huomioida yhdyspinnalla enemmän sekä käyttää termiä yhteneväisesti. Kuvauksissa yksittäiset opiskeluhooltoon liittyvät ohjausryhmät ja alueelliset laajennetut opiskeluhoitoryhmät voidaan korvata sanalla opiskeluhoolto. Rakenteidenkin muuttuessa opiskeluhoolto tehtävänä on vakiintunut, vaikka esim. kuvauksiin kirjatut yksittäiset yhteistyöryhmät voivat vaihtua tarpeiden mukaisesti.

Tämän teeman osalta keskeinen yhteistyötaho on poliisi ja sen kanssa tehtävä yhteistyö yhdyspinnalla on keskeistä esimerkiksi moniammatillisessa Ankkurinuorisotyössä, jota tulee kehittää ja vahvistaa edelleen.

4.Mielen hyvinvoinnin edistäminen ja ehkäisevä mielenterveystyö

Vastuu mielenterveyden edistämisestä ja häiriöiden ehkäisemisestä kuuluu kaikille yhteiskunnan toimijoille ja hallinnonaloille sekä niiden eri tasoille. On tärkeää, että mielenterveyttä edistetään poikkihallinnollisena ja sektorirajat ylittävänä verkostotyönä yhdessä kolmannen sektorin toimijoiden sekä muiden sidosryhmien kanssa. Kunnassa edistetään kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä (ml. mielenterveyttä) tälläkin hetkellä kunnan eri palvelualueiden tiiviinä yhteistyönä (kaupunkiympäristö, liikunta-, kulttuuri-, nuoris- ja vapaa-ajanpalvelut, kasvatus- ja opetuspalvelut, työllisyyspalvelut jne.) ja tämä on hyvin havainnollistettu kuvassa. Järjestöyhteistyö on Turun kannalta myös olennaista mielenhyvinvoinnin edistämisen ja yhdyspinnan toteutumiseksi. Niin kunnan kuin hyvinvointialueen tuleekin tukea järjestötoimijoiden mahdollisuuksia tuottaa näitä erityisesti ennaltaehkäiseviä palveluita jatkossakin.

Turussa noin joka neljäs työikäinen kokee olevansa merkittävästi psyykkisesti kuormittunut ja tällä on väistämättä vaikutus myös turkulaisiin lapsiin ja nuoriin. Pidämme hyvänä sitä, että vanhemmuuden tuki on nostettu omaksi kokonaisuudekseen. Kokonaisuuden alle on esimerkkeinä listattu lapset puheeksi, vertaisryhmät sekä kouluyhteistyö, mutta mielestämme tähän olisi hyvä lisätä myös työikäisten mielen hyvinvoinnin ja työkyvyn vahvistaminen. Lasten mielenterveyden tukemisessa olennaisen tärkeässä osassa ovat myös vanhemmuuden, perheiden ja parisuhteiden tukeminen sekä työikäisten mielen hyvinvoinnin vahvistaminen ylipäätään.

On hyvä, että myös osallisuuden merkitys nostettu omaksi kokonaisuudekseen mielen hyvinvoinnin edistämiseksi. Kuntalaisten osallistaminen hyvinvoinnin kehittämiseen tuo lisäarvoa kaikilla tasoilla ja sen tulee toteutua kaikissa ikäryhmissä lapsista ikääntyneisiin. Kun ihminen pääsee vaikuttamaan itseensä liittyviin asioihin ja kokemaan autonomian tunnetta, lisääntyy sisäinen motivaatio, kokemus merkityksellisyydestä sekä sitoutuminen. Nämä itsessään lisäävät mielen hyvinvointia. Kuntalaisten osallistaminen

tulisi huomioida mahdollisimman laajasti toimintojen suunnittelussa, hankkeissa jne. ja sen mahdollistavat mm. järjestöyhteistyö, kokemusasiantuntijat, asukas- ja asiakasraadit, kansalaispaneelit jne. Tavoiteltavaa olisi, että vapaaehtois- ja kokemusasiantuntijatoiminnan näkyvyyttä ja arvostusta lisätään, ottamalla heitä vahvemmin mukaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työhön sekä yhteistyöverkostoihin osallisina ja vaikuttajina.

Varsinais-Suomen alueella on olennaista varmistaa riittävät resurssit rajapinnassa ennaltaehkäisevään työhön niin Varhalla kuin kunnassakin. Opiskeluhuollon resurssointi ja johtaminen ovat avainasemassa. Painopisteen siirtäminen varhaiseen tukeen on edelleen kesken Varsinais-Suomessa ja erityisesti Turussa. Tämä hidastaa avuntarpeen tunnistamista ja avun saamista sekä luo kuntasektorille lakisääteisen tehtävän ylittävää painetta tarttua avuntarpeeseen.

Hyvinvointialueiden ei tällä hetkellä ole mahdollisuutta tarjota riittäviä mielenterveyttä tukevia palveluita asukkailleen perustasolla tai erikoissairaanhoidossa. Tämä näkyy käytännössä liian pitkänä jonoina, oikea-aikaisen avun riittämättömänä tarjontana ja asiakkaiden palvelupolkujen katkeamisena. Tämä ongelma tulisi saada ratkaistua, sillä puhtaasti ennaltaehkäisevillä toimenpiteillä ei kuntalaisten mielen hyvinvointia pystytä vahvistamaan, ellei korjaavaa apua ole saatavilla. Tällä hetkellä huoli on erityisesti lasten ja nuorten mielenterveyden haasteista ja riittämättömistä palveluista vastaamaan tähän laajaan ja ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen haasteeseen.

Monialaisen opiskeluhuollon ohjausryhmä pysyvä rakenne ja sen aseman vahvistaminen edelleen on Turun intressissä. Varhan mielenterveyden kuntayhdyspintaverkoston toiminta on vielä melko aluillaan ja kuntien yhdyshenkilöiksi on nimetty hyvin erilaisissa rooleissa työskenteleviä henkilöitä. Kyseinen verkosto ei pysty päätöksiä tekemään, joten olisi hyvä, että yhdyshenkilöverkoston tilaisuuksissa esittelyn lisäksi, asiat tuotaisiin sellaisiin foorumeihin, joissa päätöksiä voidaan tehdä.